

vel átítatott impressziója, hanem egy elvont gondolat színbeli kifejezése. A keletkezés és pusztulás két véglete nyilvánul meg bennük, lezuhanó csillagrendszerek, sistergő égitestek fogalmazzák meg korunk rettenetét. De mellettük megint ott találjuk a megbékélés, az áradó mesélőkedv és játékosság kifejezését. A piros és kék szín jelentette meg eddig is festészetének alapvető, ellentétes hangulatait. A magábafordulás, az elmélyedés és meditáció érzését sugalló kékekkel szemben a piros a küzdelem és feszültség jelképe volt. Most egyre gyakrabban lesz a vidámságé és meséé; ritmikusan elosztott foltjai előreugranak az egyik képen, melyben varázslatosan színes tenger alatti világot sejtünk, csíkos halakkal és soha nem látott, csak álmodott növényekkel.

„Művet alkotni annyit jelent, mint világot alkotni” – vallotta Kandinszkij. Bolnányi Ferenc ezen a kiállításon kitarja előttünk évtizedek festői munkájával megteremtett világát, hogy belépjünk és részesei legyünk.

SZÍJ REZSŐ

Kondor Béláról

Mindössze 35 éves. Pestlőrincen született 1931-ben, a Főiskolát 1951–1956 között végezte el, s az azóta eltelt esztendőkhöz olyan rangot szerzett magának, amilyenhez hasonlót termékeny kortársai között is csak igen kevesen. A Főiskola előtt két évig a Ganz Hajógyárban dolgozott, a gépek világával itt került közelebbi kapcsolatba. 1957-ben Franciaországban tett tanulmányutat, ott nyílt alkalma megismerkedni szemtől-szembe az időszerű művészeti újdonságaival, anélkül, hogy egyoldalúan került volna bármelyik irányzatnak is hatása alá. Itthon Miskolc és Hódmezővásárhely művésztelepének gyakori vendége, ami egyben biztosítéka a hazai valósággal való kapcsolatának.

Kiállításokon 1954 óta vesz részt. 1958-ban a luganói nemzetközi grafikai bemutatón szerepelt, 1963-ban Párizsban a Fialok Biennáléján, 1964-ben pedig a Tokióban rendezett IV. Nemzetközi Grafikai Biennálén, ahol díjat is nyert. Művei 1962-ben még Miami-ban, 1964-ben pedig Szabadkán is szerepeltek. Itthon önállóan 1959-ben mutatkozott be a Fényes Adolf-teremben, 1964-ben pedig a Dürer-teremben rendezett egyéni kiállítást. Mind a két helyen munkáinak csak töredékét mutathatta be, de az ugyancsak 1964-ben Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Esztergomban s mindenekelőtt a Székesfehérvárott rendezett kiállításon sokirányú alkotómunkásságának már szélesebb skálájával léphetett a közönség elé. A székesfehérvári kiállítás országos visszhangot keltett, s mintegy előjátéka lett az 1965. évi Ernst Múzeum-i nagyszabású gyűjteményes kiállításának.

Kondor Béla már az induláskor – ha még némi fenntartással is – de már „befutottak” számított, a pálya kezdetén a Derkovits-díj nem mindennapi tehetséget fémljelzett. A nyilvánosság hiányára sem panaszkodhatott, mert a különféle sajtóorgánók sűrűn közölték grafikáit, s a kiadók is többször megbízták igen jelentős illusztrációs feladattal. Ez utóbbiak közül Thomas Mann Varázshegy-éhez, Hemingway: Az öreg halász és a tenger című könyvéhez, Guevara A szanta ördög-éhez, valamint az Ébredő Afrika című néger költői anthológiához készített illusztrációi a legjelentősebbek. Főleg az utóbbi kettőben ért el egészen magas művészi színvonalat, képalkotásban, kompozícióban és technikai megformálásban egyaránt.

Legutóbbi kiállítása változatos, izgalmas, nem egy vonatkozásban szokatlan és markánsan egyéni ízű világot vetített a látogató elé. A közönség az Ernst Múzeum labirintusában Kondor képei előtt szembenézni kényszerült a modern művészet formai eredményeivel, akár átvette a látottak áramát, akár kérdései, vagy éppen ellenvetései támadtak. Szembekerült egy olyan művész munkásságával, akinek ilymértű fővárosi bemutatkozását évek óta sokan várták, s a késelem miatt már-már a tiltott gyümölcs vonzásával izgatta az elméket. A „lepel” a kiállítással lehullt, de megmaradt a varázslat, tekintet nélkül arra, hogy mennyi valódi értője akadt Kondor világának.

Kiállított több száz festménye és rajza nemcsak mennyiségével nyugozott le, hanem meglepő formai értékeivel is. Olaj, olajpasztell festmények mellett rézkarcok, litográfiák, tus- és ceruzarajzok sorakoztak, s természetesen számos munkája készült vegyes technikával. Kísérletező művekkel is találkoztunk, sőt, az egészen érződött valami hatalmas kísérletező jelleg, ami az egyéni oeuvre-teremtés nagyszabású vállalkozásából természetesen következett. Ugyanakkor mégis egy teljesen kiforrott művészet szól hozzánk, olyan elsodró színvonallal, ami nem hagyott kétséget az iránt, hogy ez az ember mindent tud, s megjelenítő ereje semmilyen feladat előtt sem ismer akadályt.

Olajképein is érződik a grafikus látásmódja, bármennyire hangsúlyozták is némelyek a művész *festő* mivoltát. Festményein tudatosabban szerkeszt, mint grafikáin általában, ritkábban enged teret a tudatalatti kellően nem mindig ellenőrzött vezetésének. Kis- és nagyméretű olajképeit kevés színből építi, gyakoriak a freskókra utaló, lehalkított színek, jelölés annak, hogy Kondor falképben is meg tudná mutatni, mire képes. A festő mellett azonban, legalábbis egyelőre, még a grafikus tartja az első helyet. Újra és újra csodálkozással állunk meg rézkarcainak tömege s a bennük is megnyilatkozó káprázatos fantázia előtt. A vonalvezetés finomsága, érzékenysége, ami nemcsak technikai tudás kérdése, a mondanivalótól függetlenül is a legteljesebb elismerésre készlet. Már a Guevarához készített rézkarcainál is kitűnt különös szerkesztői képessége és az a technikai finomság, a tudásnak az a – jóértelemben vett – fölényes bravúrja, amellyel rézbe karcolta gondolatait, azóta készült rézkarcain ez a tudás még tovább nemesedett. Vonalképzésének rendkívüli érzékenységét azért kell hangsúlyozni, mert enélkül a kitűnő kortárs rézkarcolók között – Kondor értékelése valamilyen halványabb lenne.

Gyűjteményes kiállítását szemlélve egy egészen sajátos rendszer körvonalai s ezen belül szépen formált épületek bontakoztak ki, ebben is hasonlítva az általa kedvelt költőre, Blake-re, aki ezt írta magáról: „Rendszert kell alkotnom, különben más rendszere igaz le. Nem okoskodni és hasonlítgatni fogok, az én dolgom a teremtés.” – S valóban: Kondor sem okoskodik túlságosan, nem hiába írta egyik Madách illusztrációja alá: „a tett halála az okoskodás” – noha természetesen a „rendszerépítés” nála sem nélkülözi a tudatos tevékenységet, amellyel – megtoldva a tudatalattiból fakadó sajátosságokat – az értelmi számvetést is igénybe veszi a másokhoz hasonlítás veszélyeinek elkerülésére. A Blake-sorokat joggal írhatja mottóul művei fölé, noha, mint minden vezérige, adott esetben ez is tökéletlen, ha szószerint akarjuk vele a művész munkásságának *egészét* jellemezni.

Mi jellemzi Kondor Béla világát? A tematika és a forma adhat erre kielégítő választ, noha semmiesetre sem végleges érvénnyel. Mert a művész éppen azok közé tartozik, akikről talán sohasem formálhatjuk meg végleges érvényű ítéletünket. „Van hely, ahol az ellentétek mind egyaránt igazak” – mondja Blake, s ez a megállapítás Kondor Bélára is alkalmazható. Átéli a szárnyalni vágyó lélek bilincsekben vergődését éppúgy, mint a korlátokat nem ismerő, zabolátlan állapotot, mindig annak megfelelően, hogy milyen hangulatban milyennek látja magát s a világot. Emberlátása és történelemszemlélete részben a kiábrándult, részben az adott dolgokon fölülemelkedő, s azokra beletörődő emberé, bár ugyanakkor mindennek az ellenkezője is állítható, anélkül, hogy lázadása átfogó és végső céljaiban tisztázott lenne. Ironikusan ábrázol, s az iróniából magának is bőven adagol. Néhol már a frivolitás határát érinti,

bár máskor meg még azt is humanizálja, amit szíve szerint utál és elvet. Az ellenkező végleten pedig önmérsztódése – éppen a mondottak miatt – sohasem válik olyan megrázóvá, mint Blake esetében, aki gyötrelmes fájdalommal kérdezte: „Ó, miért születtem emnyire másnak? / Miért, hogy egyetlen rokont se lássak? / Az én szemem tűz, az én / szavam méreg, / Hát hallgatok télen és / társtalan élek.”

Tematikájának változatossága meghökkenítő s erősen összetett egyéniségre utal. Rá kell mutatni rendkívüli *jelképteremtő* erejére, amellyel a már ismert valóság szinte közönséges elemeit is a szimbólum rangjára képes emelni. A múltból azokat az eseményeket festi, rajzolja, amelyek ma is jelképes értelműek a gondolkodó ember számára, amelyek alapvető tanulságokat jelentenek, s ezért a hordozó szimbólum is elemi erejű. A mából a környező világra utaló s nemegyszer ugyancsak végzetesen jelentkező eszméket, feltűnő helyzeteket és tevékenységeket emeli ki. S mert formailag még realiztikus alkotásai legtöbbszörében is fölismerhető a szürrealista beütés, a jelenkorból vett motívumok is könnyen emelkednek a jelkép rangjára. A bibliából, a mítoszokból épp úgy meríti szimbólumait, mint az egyházi és profán történelemből. Többszörösen visszatérő témája az „első emberpár” kiűzetése a paradicsomból. Mivé válik azonban ez a téma Kondor kezében? Csöndes humorrá, szelíd évődéssé, hisz tragikus csak akkor lehetne, ha a mai tudásunk mellett is hinni lehetne a letűnő hitvilág „paradicsomában”. Éppen ezért az Úristen sem az a szigorú Atyaisten, aki a középkor s még a reneszánsz képein is megszokott. Az angyalok sem villogtatják kardjukat könyörtelen szemvillanások kíséretében – a kiűzött emberpár láthatóan nem nagyon zavarattja magát az új környezetben.

Annyi bizonyos, hogyha vallási képzeteket idéző, bibliai történeteket eszünkbe juttató képeire nézünk, köztük Krisztus alakjára, a megfeszítettre, majd az oltárképekre, tévedés lenne azt hinni, hogy itt a szó eredeti értelmében vett vallásos szemléletről van szó. Ellenkező értelemben sem nyilatkozhatunk, mintha itt hitelenséggel állnánk szemben. Ezek a jelképek – mint a paradicsom, angyalok, Ádám és Éva, Savonarola stb. – nem vallásos hitet, hanem pszichológiai és pedagógiai igazságokat, keserű történelmi tapasztalatokat fejeznek ki a művész felfogásában.

Másik nagy élménye a *háború* a maga cselszövényeivel, képmutatásával és kegyetlenségével. A háború egyik eszköze a repülőgép, amely újra meg újra visszatérő motívuma művészetének. A szárnyas gép, tehát maga a repülés nem új gondolat, de viszonylag még új vívmány s a civilizált világban majdnem minden embert foglalkoztató ténye a technikának. Kondor gépszemlélete azonban nem kötött a valósághoz, a gyakran jelentkező szürrealista forma ennek lehetőségét különben is kizárja. Arról nem is beszélve, hogy lapjainak repülőit maga a művész teremti, mondanivalójának megfelelően. Az emberi tudás és alkotóképesség kifejezésére a gépnél jobb jelképet, az űrrepülés korában aligha választhatna. Még a Pegazust is úgy rajzolja, mint egy absztrahált repülőgépet.

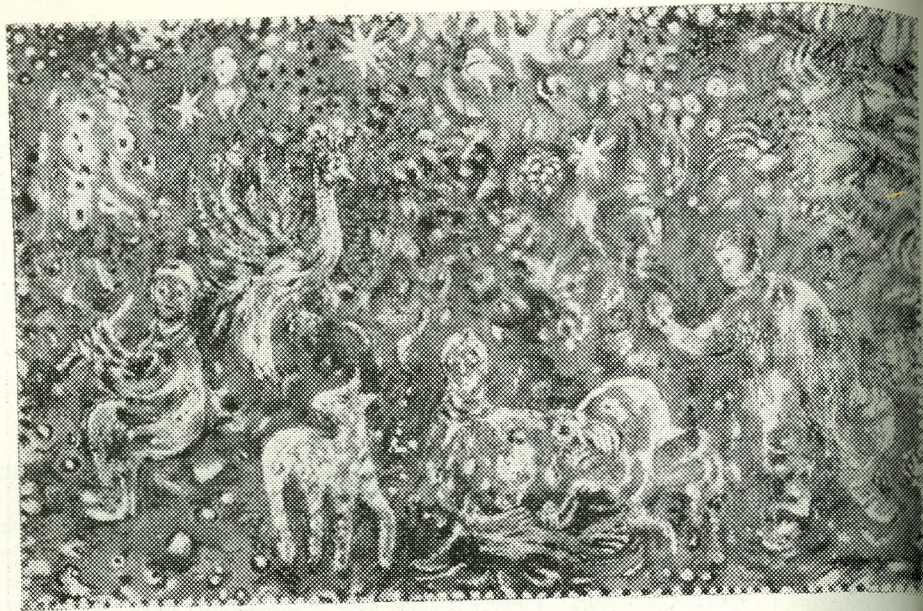
Ezek után érthető grimasza is, amit mutat a világnak, amikor egybekomponálja korokra való tekintet nélkül a háború eszközeit és megtestesítőit (*Fegyvergyűjtemény, Hadakozás, Lovasczata*) s ezzel mintegy le is leplezi a hivatalos magyarzatok mögött megbújó álszent rugókat, a szép jelszavakkal takart hódító, rabló és elnyomó uralkodókat, amiket oly szívesen álcáznak azok, akiknek sohasem drága a milliók élete. Ennek a szemléletnek illusztrálására egyik legjellemzőbb alkotása a *Trójai faló I.* (1961) című rézkarc.

Némelyik képét fölirattal látja el, méghozzá néha találó, néha csúfolódó, néha meg egyszerűen értelmetlen fölirattal. Nem új fogás ez sem, nemcsak a freskókon és oltárképeken volt gyakori. Újszerű funkcióját már Ensornál is megtaláljuk. De ezek az ákom-bákomok, a néha tükörképszerűen készült feliratok is azt bizonyítják, hogy igazi művész számára nincs elavult motívum, még megunt képépítő fogás sem, ahogy az irodalomban is minden megkopott forma és elhasznált motívum új életre kelhet az igazi költő tollán.

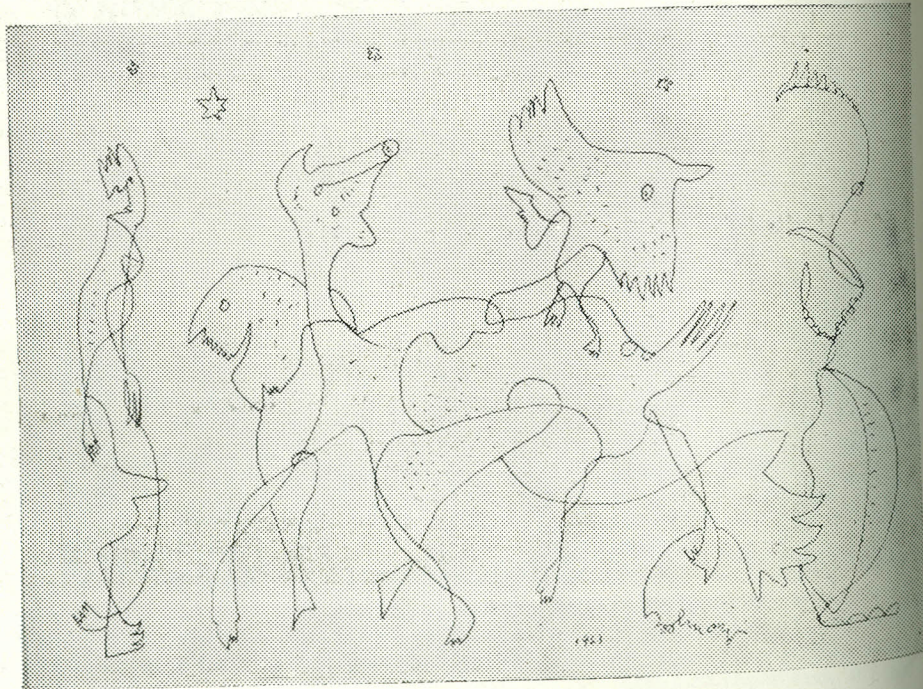
Gyakori nála a fölemelt ujj, nem megtörve úgy, mint Grünwaldnál, hanem egyenesen fölfelé mutatva. Ezekben az ujjakban kevesebb mennydörgés és több határo-

BOLMÁNYI FERENC: Kompozíció (olaj)

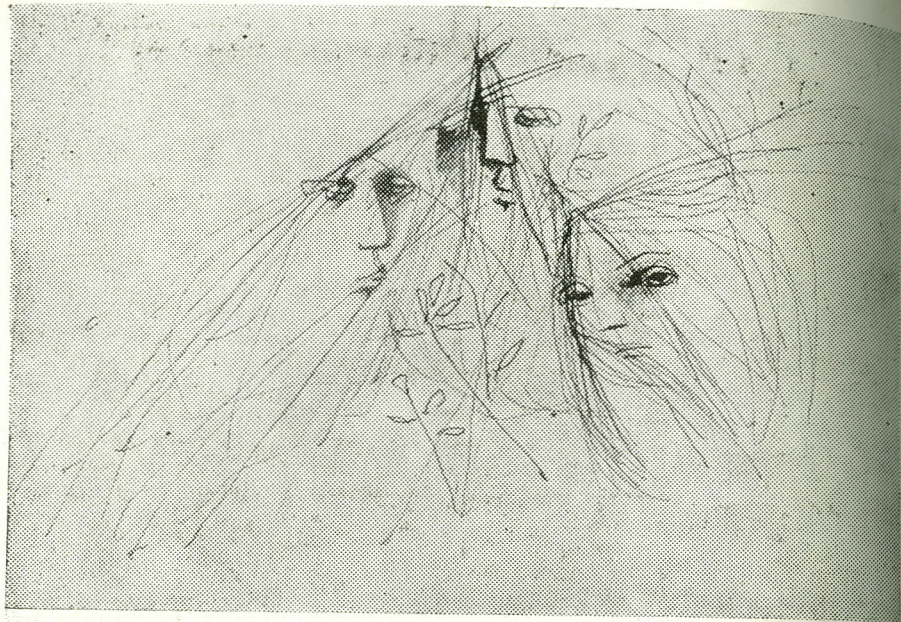
BOLMÁNYI FERENC: Szőnyegterv

BOLMÁNYI FERENC rajza

KONDOR BÉLA: Részlet

MÓROTZ LASZLÓ rajzai

zottság mellett a humor is megnyilatkozik. *Blake a prófétákkal vacsorázik* című képe is mit mutat? Gondoljunk Rembrandtnál Krisztus emmausi jelenetére. Kondornál is valami efféléről van szó, de nem a biblikus áhitat fókán. Az egyik „próféta” kezében poharat látunk, míg másik kezének ujja fölfelé mutat, amire Blake rá sem hederit, mert eközben egyik kezében tart valamit, ami akár libacomb is lehet, de ugyanakkor mintha újságot is olvasna. A másik „próféta” szemöldök- és szakállrengetege mögül csak kézfejének ujjaival látszik valamit magyarázni Blakenek, aki különben bizonyára szentkötveken álló széken ül. A kép aláírása: „Egy emlékezetes ábránd”. Miféle ábrándról lehet itt szó, ki tudhatja? Talán már a művész maga sem. De ha magát a rézkarcot nézzük, ismét a vonalak, a foltok varázslata vesz hatalmába, az a bizonyos szuggesztív erő, ami a jó alkotásból delejes erővel sugárzik. S milyen szépek ezek a teret megbontó és egyúttal kitöltő vonalak!

Az egyéni stílus – ha nem mesterségesen kiagyalt – születik és csak másodsorban módszeres törekvés eredménye. A már bevált, sőt elhasznált formák ismétlése éppúgy lehet az üresség leple, mint az öncélú modernkedés. Mindkettő elkerülhető, ha a művész benne él a maga korában s birtokolja a múlt formai örökségét. A művész kezén a tartalom szükségképpen találja meg a korszerű formát, s a hagyományost éppúgy megtölti élettel, mint az egészen újszerűnek vélt formakincset. Mert a művész számára igazán nem az a probléma, hogy a régiből merít-e, vagy az újból, mert mindenki onnan vesz, ahol talál – jegyzi meg találoan Hubay Miklós Brechtrel kapcsolatban. Vértel művésznél mindig egyéni *színezetű* forma születik, már amennyire a formák keveredésének gyorsasága révén ilyesmiről egyáltalán beszélhetünk. Formai tekintetben kellő átlényegüléssel mindaz időszerű lehet, ami már valaha létezett, főlölleges a bizonyító anyag felsorolása, az egész művészettörténet ezt igazolja. Lehet a forma klasszikus ízű, lehet újszerű próbálkozás eredménye, mindig az a lényeg, hogy az időszerű mondanivaló megtalálta-e a neki megfelelő formát. Kondornál e tekintetben szinte tökéletes találkozásról beszélhetünk. Formakincse változatos történelmi vidékekre utal, az ikonok ihletése éppúgy megtalálható nála, mint a trecentóé, a téma-beli kapcsolatok révén az egyházművészet inspirációja éppúgy, mint korunk művészetének hatása, de mindig átlényegítve a mai ember érzésvilágán s áthangolva korunk formanyelvére. Mindezt egy merészen asszociáló fantázia és a rendkívüli érzékeny meglevenítő képesség szövi egybe. Kondor egyszerre realista és szürrealista. Egymástól független jeleneteket gyakran komponál egymásba, figurákba újabb alakokat, történésekbe szabad asszociációk révén újabb cselekményeket. A szürrealizmus nála sem csak csupán tiltakozás valamilyen nemkívánatos társadalmi jelenség ellen, hanem a kor egyik természetes kifejező eszköze, miként volt korábbi történelmi korszakokban is. Mint minden igazán mély mondanivalójú művész, Kondor sem szakad el a valóságtól, alig akad néhány olyan grafikája, amellyel a ráció nem tud mit kezdeni.

Nem ő az egyetlen kortársai között, néhány idősebb mestert is ideszámítva, aki ha ritkán is, kienged kezéből kevésbé kiérlelt, csak vázlatosan megformált lapokat, amiknek pedig nem a nyilvánosság előtt volna a helyük. Kondor nemegyszer megmutatta már, hogy nem könnyen hajlik a gerince, e tekintetben is példát mutathatna azoknak, akik azt hiszik, mert fölértek bizonyos magaslatra, most már félkész termésük előtt is illik leborulniok a nézőknek. Némely rajzának fekete-fehér ellentétéből nehéz kiolvasni a tartalmi mondanivalót, bár a fantázia eredetiségét még ily esetben is ritkán lehet megtagadni tőle. Az *Amor omnia vincit* feliratot viselő rajzán a ló fejét először előrenyújtott nyakkal, majd ellenkező irányban fölcsapott fejjel rajzolta meg. De az első változat törölése közben megállt s így mind a két elgondolás nyoma látható a rajzon. Lehet ez a műgond hiánya, bár kétségtelen, hogy egy sem rossz a kompozíció, akár a pillanatnyi ötlet, akár a kényelmesség véglegesítette is ebben a formában. Más kérdés, hogy szüksége van-e Kondornak az effajta mókákra, hisz az ilyesmi már polgárbosszantásnak is vérszegényen hat. – Egy másik képe: *Jónás a város előtt*, annyira egyszerű, oly kevés eszközzel próbálkozik rajta, ami már majdnem a semmivel egyenlő. A gondolat mégcsak érthető, de konkrétum sehol semmi.

Annyi bizonyos, hogy művészete a humoros elemek ellenére sem megnyugtató s ez az ő esetében nemcsak hogy nem elmarasztalás, hanem föltétlenül pozitív érték. Társadalmunknak szüksége van a nyugtalanításra s Kondornak a társadalmi életünkkel kapcsolatos művei (*Cirkusz I., II., Eszpresszó* stb.) különösen alkalmasak az eszméltetésre.

Nem állíthatom – mint tette valaki –, hogy máris iskolát teremtett, mert a hírközlés, az értesülés, a hatások terjedésének szédületesen gyors idején nem olyan könnyű eldönteni, hogy erre, vagy arra a művészre ki hatott legelőször és leginkább. De Kondor jelentősége iskola nélkül is fölért egy iskola teremtésével. Kétségtelen, hogy kortársai közül nem egyre hatott bátorítóan, aminthogy bizonyára ő sem csukta be szemét olyan művek előtt, amelyekre érdemes volt fölfigyelnie. Kitűnő művészeink vannak s gyerekség lenne bármilyen sorrend föllállítása a legjobbak között. Azt azonban lehet állítani, hogy Kondort itthon a legelső között találjuk, modern mítoszteremtésben, társadalmi érzékenységben, ahogy művészi kifejezőerőben ugyancsak kortársai legkülönbjei közé tartozik.

Ismét az ő költőjét idézem: „az ellenvélemény az igazi barátság”. Talán ha némely vonatkozásban negatívan fogadná is egyik-másik megállapításomat, bizony mondom nem az akadémikusok hátsó gondolatával formáltam véleményemet. Ellenkezőleg, egy igazán kivételes művész előtti tiszteletadással, úgy, ahogyan láttam 1965. szeptember 10-én.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Szépirodalmi Könyvkiadó a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának ötvenedik évfordulója alkalmából regény-pályázatot hirdet.

A pályázaton bárki részt vehet eddig nyomtatásban meg nem jelent, új regény kéziratával. A regény cselekményének a Magyar Tanácsköztársaság idején kell játszódnia, és a Tanácsköztársaság előzményeit, eredményeit, küzdelmeit, társadalmi hátterét emberi sorsokan átszűrve, magas művészi színvonalon kell ábrázolnia.

A pályamű terjedelme 10 ívnél (200 gépelt oldal) rövidebb, és 30 ívnél (600 gépelt oldal) hosszabb nem lehet.

Díjak:

- I. díj: 50 000 forint
- II. díj: 30 000 forint
- III. díj: 20 000 forint

A pályázat jelíges.

A kéziratot a Szépirodalmi Könyvkiadóhoz (Budapest, VII., Lenin krt. 9–11) kérjük benyújtani.

A pályázat határideje: 1967. október 1.

A pályaműveket a Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztőségéből és a magyar irodalmi, kritikai élet kiváló személyiségeiből alakítandó zsűri bírálja el.

A pályázat eredményét 1968. május 1-én hirdetjük ki.

A díjnyertes regények kéziratát a Szépirodalmi Könyvkiadó a Tanácsköztársaság évfordulójára, 1969. március 21-re megjelenteti. A szerzői jogokért a fennálló rendelkezésekben előírt összeget fizeti.

Budapest, 1966 március.

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ